

Н. Ф. Єфремова,
к. е. н., доц., зав. кафедри фінансів,
Дніпродзержинський державний технічний університет
О. В. Золотарьова,
ст. викл. кафедри фінансів, Дніпродзержинський державний технічний університет
К. Недашківська,
студентка, ДВНЗ "Національний гірничий університет"

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЇЇ РІВЕНЬ

У статті розглянуто існуючі теоретичні підходи щодо визначення економічного змісту поняття "фінансова стійкість підприємства". З'ясовано її зв'язок з категорією "фінансова стабільність підприємства" та фактори, які впливають на її рівень.

In article existing theoretical approaches concerning definition of the economic maintenance of concept "financial firmness of the enterprise" are considered. Definitely its communication with a category "financial stability of the enterprise" and factors which influence its level.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість, фінансова стабільність, фінансова рівновага, ресурсна стійкість, потенційна стійкість, ендогенні та екзогенні фактори.

Key words: the enterprise, financial stability, financial stability, financial balance, resource stability, potential stability, internal and external factors.

ВСТУП

Промисловий та експортний потенціал України сьогодні є базовим елементом економіки, її наймасштабнішим і провідним сектором. Нагадаємо, що в ньому виробляється близько 40% загальноукраїнського випуску товарів і послуг, 80% їх експорту створюють понад 30% ПДВ. В цій галузі сконцентровано приблизно третина основних засобів виробництва й зайнятих в економіці [13, с. 53].

Однак, світова фінансово-економічна криза не могла не позначитися на стані української промисловості. Динамічне підвищення промислового виробництва, що спостерігалось впродовж 1999—2007 рр., із середньорічним приростом у 10% припинилося. Обвальне скорочення виробництва припало на останні місяці 2008 р., що серйозно скоригувало результати роботи галузі в цілому за рік [5, с. 4].

Криза призвела до того, що багато промислових підприємств з різних причин не можуть підтримувати задовільний свій фінансовий стан, який при несприятливому розвитку подій може поставити їх на межу банкрутства. Так, друге півріччя 2008 року та 2009 рік характеризувалися хвилею банкрутств суб'єктів госпо-

дарської діяльності всіх видів. Унаслідок девальвації національної валюти, ускладненого доступу до кредитних ресурсів, катастрофічного браку оборотних засобів, насамперед, постраждали малі підприємства і підприємства, які активно займаються зовнішньоекономічною діяльністю. За даними Держкомстату України, за січень—липень 2009 року частка збиткових підприємств сягнула 49,3%. При цьому найзбитковішими були підприємства з виробництва та розподілу електроенергії, газу і води (68%), добувної промисловості (61,4%), металургійні (56,4%) тощо [15]. Поточні зобов'язання промислових підприємств зросли з 358 774,5 млн грн. (станом на 1 січня 2009 року) до 387 920,1 млн грн. (станом на 30 червня 2009 року), насамперед, за рахунок нарощення обсягів кредиторської заборгованості на тлі зменшення зобов'язань за короткостроковими кредитами банків та поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями [9, с. 108]. Існує й тенденція до погіршення структури капіталу підприємств, має місце заборгованість із заробітної плати та соціальних виплат.

Саме тому проблема кардинального поліпшення параметрів динаміки, структури та ефективності вітчиз-

няного промислового виробництва відповідно до викликів і вимог як поточного, так і перспективного соціально-економічного розвитку країни залишається дуже гострою. Збереження нинішніх показників технічного рівня і темпів оновлення виробничих потужностей, ресурсо- та наукомісткості виробництва, продуктивності капіталу і праці, динаміки інвестицій та інновацій становить загрозу не тільки для майбутнього промислового потенціалу України, але й для її національної безпеки.

Без сумніву, зберегти міцні ринкові позиції в цих умовах будь-якому промислому підприємству можна лише тоді, коли йому вдається забезпечити відповідний рівень фінансової стійкості. Остання — одна з найважливіших характеристик фінансового стану будь-якого господарюючого суб'єкта та його поведінки щодо зовнішніх і внутрішніх змін. Разом з тим, стійкість є основою життєдіяльності та стабільності фінансового стану промислового підприємства, його ділової активності.

Доцільно підкреслити, що у науковій літературі й досі немає чіткого визначення поняття "фінансова стійкість", загальноприйнятих методик її оцінки та адаптованих до потреб сучасної практики моделей управління її рівнем. У той же час, на відміну від попередніх років, почали з'являтися наукові праці, підручники, в яких тією чи іншою мірою висвітлюються різноманітні аспекти щодо забезпечення фінансової стійкості промислових підприємств, обґрунтовуються пропозиції, спрямовані на досягнення цієї мети. Зокрема, це праці О. Білої [1], Л. Лахтіонової [7], Б. Литвина [8], В. Подольської [11], М. Стельмаха [8], Н. Ткаченко [12], Л. Шаблістої [13], О.Яріш [11] та ін.

Однак, необхідно підкреслити, що в цих працях переважно розглядаються питання щодо аналізу фінансового стану підприємств, а проблема визначення й забезпечення фінансової стійкості залишається розробленою дещо поверхово. Це і дає підставу стверджувати, що вона потребує подальшої теоретичної розробки і не втрачає своєї актуальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ

Мета даної статті — з'ясувати сутність поняття "фінансова стійкість підприємства", визначити її зв'язок із категорією "фінансова стабільність підприємства" та фактори, які впливають на її рівень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У нинішніх реаліях для багатьох вітчизняних підприємств найважливішим завданням є виживання та фінансове оздоровлення. Кризові явища, з якими стикнулися промислові підприємства, засвідчили, що поряд з проблемою негативної динаміки обсягів виробництва й рівня прибутковості, однією з найважливіших для вітчизняних промислових підприємств залишається проблема забезпечення їх фінансової стійкості. Безперечно, що ефективність виробничо-господарської діяльності промислового підприємства істотно залежить від його здатності усебічно оцінювати та здійснювати вплив на рівень фінансової стійкості.

Однак, варто зазначити, що існують протиріччя навіть у визначенні категорії "фінансова стійкість підприємства".

Взагалі, дослідження етимології терміна "стійкість" вказує на те, що він споріднений з такими поняттями, як

сталість, стабільність, постійність, і характеризує здатність певної системи підтримувати конкретні процеси або стан, зберігати свої властивості та характеристики незмінними.

Л. Лахтіонова вважає, що "фінансова стійкість — це такий стан фінансових ресурсів, за якого підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного використання забезпечити безперервний процес виробничо-господарської діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення" [7, с. 221].

Т. Бердникова підкреслює, що "фінансова стійкість — характеристика, яка свідчить про стійке перевищення доходів підприємства над його витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства і ефективне їх використання, безперервний процес виробництва і реалізації продукції" [2, с. 31].

Л. Шіріян наполягає, що "фінансова стійкість підприємства — це здатність підприємства зберігати або відновлювати початковий (або близький до нього стан) чи поліпшувати цей стан при зміні зовнішніх або внутрішніх факторів впливу на фінансові потоки" [14, с. 75]. Зміни факторів зазвичай вважаються незначними. Тобто, як вважає автор, фінансовий стан буде стійким, якщо компанія й надалі зможе поліпшувати значення показників своєї діяльності при зміні факторів впливу на його фінансову стійкість.

Не заперечуючи значущості наявних визначень, можна ще раз констатувати суб'єктивність поглядів авторів і відсутність загальноприйнятого підходу до поняття "фінансова стійкість". У роботі одних авторів її визначення ґрунтується на аналізі статистичних показників — коефіцієнтів і інших критеріїв. Тобто, якщо параметри діяльності підприємства і розміщення його фінансових ресурсів відповідають критеріям позитивної характеристики фінансового стану, то це свідчить про фінансову стійкість підприємства. Іншими авторами фінансова стійкість трактується як платоспроможність у часі, постійне балансування, перевищення доходів над витратами підприємства.

Автори підручника "Фінанси підприємств" стверджують, що "фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невикраденої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями" [10, 364].

Як на наш погляд, економічно обґрунтованим є визначення фінансової стійкості підприємства як складової більш широкого поняття "фінансова стабільність". Фінансова стабільність охоплює сукупність факторів, що забезпечують підприємству збереження ним абсолютної або нормальної фінансової стійкості за контрольованої фінансової рівноваги та здатність до сталого економічного зростання завдяки найбільш значущим зовнішнім факторам. Інакше кажучи, фінансова стабільність — це здатність підприємства досягати стану фінансової рівноваги за збереження достатньої фінансової стійкості та утримувати його на довгострокову перспективу шляхом ефективного управління фінансовою стороною діяльності.

Основними складовими фінансової стабільності (див. рис. 1) є наступні.

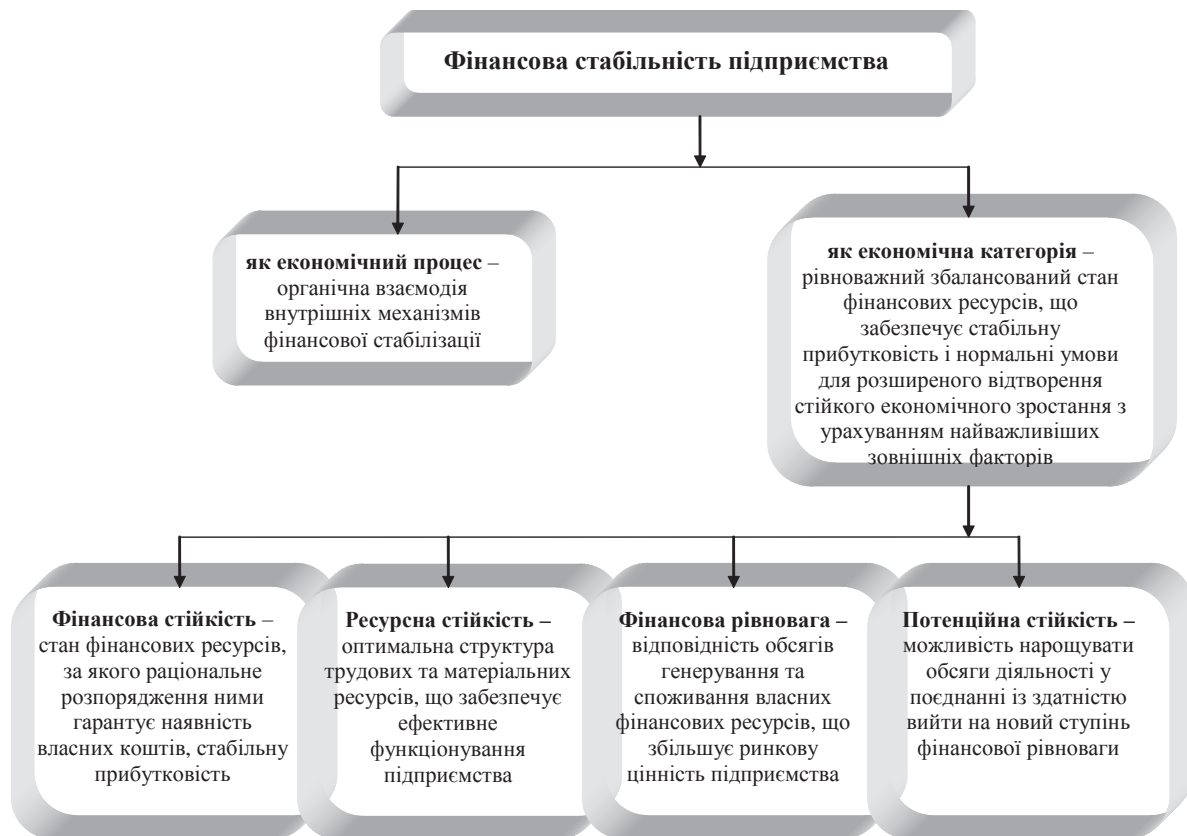

Рис. 1. Складові елементи фінансової стабільності як економічного процесу та економічної категорії

1. Фінансова рівновага підприємства — це відповідність обсягів генерування та споживання власних фінансових ресурсів, яка досягається шляхом оптимізації співвідношення між капіталовкладеннями та засобами, що спрямовуються на споживання. Фінансова рівновага потребує узгодження джерел формування та напрямів використання власних фінансових ресурсів, визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами їх формування.

Як агрегований показник фінансова рівновага залежить від ефективності політики формування і розподілу прибутку підприємства, дивідендної та емісійної політики тощо. Досягнення фінансової рівноваги є запорукою фінансової стабільності, оскільки зростання можливостей приросту власних фінансових ресурсів означає підвищення фінансової та ринкової стійкості підприємства.

2. Ресурсна стійкість підприємства означає оптимізацію структури його трудових та матеріальних ресурсів, економію витрат за рахунок скорочення потреб на їх фінансування, а відтак і зростання прибутковості підприємства. Останнє за інших однакових умов є підґрунтям для розширення можливостей формування власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел, що, насамперед, сприяє досягненню фінансової рівноваги підприємства.

3. Потенційна стійкість підприємства — це його здатність нарощувати обсяги діяльності, виходити на новий рівень фінансової рівноваги. Повна фінансова стабілізація досягається тільки у разі створення передумов для стабільного зменшення вартості капіталу, що

вимагає прискорення темпів економічного розвитку на основі коригування окремих параметрів фінансової стратегії. Остання у кінцевому підсумку повинна забезпечувати високі темпи стійкого економічного зростання та фінансову рівновагу підприємства.

4. Фінансова стійкість підприємства передбачає такий стан фінансових ресурсів, за раціонального розпорядження якими гарантується наявність власних коштів, стабільна прибутковість та забезпечується процес розширеного відтворення.

У такому розумінні, фінансова стійкість, безперечно, є одним із головних чинників досягнення підприємством фінансової рівноваги та фінансової стабільності. Недостатня фінансова стійкість підприємства найчастіше зумовлює неплатоспроможність підприємства, а надмірна — створення надлишкових запасів та резервів ("мертвого" капіталу), що збільшує витрати або недоотриманий прибуток і в кінцевому підсумку стримує темпи розвитку підприємства.

Причинно-наслідковий зв'язок між поняттями "фінансова стійкість" і "фінансова рівновага" чітко простежується також у визначенні, наданому Г. Крамаренко: "Під фінансовою стійкістю слід розуміти його платоспроможність у часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними і позиковими коштами" [6, с. 93]. Фінансова рівновага, на думку автора, являє собою таке співвідношення власних і позикових коштів підприємства, коли за рахунок власних коштів повністю погашаються колишні і нові борги. Розрахована за певними правилами точка фінансової рівноваги не дозволяє підприємству, з одного боку, збільшувати позикові кош-

ти, а з іншого — нерационально використовувати уже накопичені власні кошти. Оскільки власні й позикові фінансові ресурси проходять стадії утворення, розподілу і виплати, а їхня кінцева величина спрямовується на поповнення майна, то проведення аналізу на кожній з цих стадій дає можливість установити умови зміцнення або втрати фінансової рівноваги.

На фінансову стійкість підприємства впливають як внутрішні (ендогенні), так і зовнішні (екзогенні) фактори. Визначальними внутрішніми факторами є наступні:

- галузева приналежність підприємства;
- склад і структура продукції та надаваних послуг, їх питома вага в загальному платоспроможному попиті;
- величина й структура витрат, їх динаміка в порівнянні з грошовими доходами;
- розмір оплаченого статутного капіталу;
- стан майна й фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви, їх склад і структуру;

До зовнішніх факторів, які впливають на фінансову стійкість підприємства, належать:

- економічні умови господарювання;
- платоспроможний попит споживачів;
- економічна й фінансово-кредитна політика уряду;
- законодавчі акти з контролю за діяльністю підприємств;
- загальна політична й економічна стабільність, податкова й кредитна політика;
- ступінь розвитку фінансового ринку, страхової справи й зовнішньоекономічних зв'язків;
- зміна курсу валют;
- налагодженість економічних зв'язків з партнерами тощо.

Слід сказати, що на фінансову стійкість підприємства істотний вплив справляє й фаза економічного циклу, в якій перебуває економіка країни. У період кризи має місце відставання темпів реалізації продукції від темпів її виробництва, що спостерігається останніми роками в Україні. Зменшуються інвестиції в товарні запаси, що ще більше скорочує збут, скорочуються доходи суб'єктів господарської діяльності, падають відносно й навіть абсолютно обсяги їх прибутку. Все це призводить до зниження ліквідності підприємств, їх платоспроможності, що формує передумови для масових банкрутств. Незадовільний платоспроможний попит, властивий кризовим явищам в економіці, призводить не лише до зростання неплатежів, а й до загострення конкурентної боротьби, яка, в свою чергу, виступає істотним зовнішнім фактором впливу на фінансову стійкість підприємств.

Врахування зазначених факторів у фінансово-господарській діяльності, своєчасне реагування на їх вплив може бути досягнуте тільки за умови здійснення якісного аналізу фінансової стійкості підприємства.

ВИСНОВКИ

На завершення потрібно зауважити, що запропоноване визначення фінансової стійкості підприємства та наведена характеристика факторів впливу на неї набуває й практичного значення. Це пояснюється тим, що їх врахування дасть змогу гармонізувати усі напрями виробничо-господарської діяльності підприємства й за-

безпечити його подальший розвиток у майбутньому.

Адже, якщо підприємство фінансово стійке, то воно має більше переваг перед іншими підприємствами того ж профілю у залученні інвестицій, в отриманні кредитів, при виборі постачальників і підборі кваліфікованих кадрів. Крім того, воно не вступає у конфлікт з державою і суспільством, оскільки своєчасно сплачує податки в бюджет, внески у соціальні фонди, заробітну плату працівникам, дивіденди акціонерам.

Крім того, забезпечення конкурентоспроможності української економіки та її ефективне інтегрування у світове економічне співтовариство неможливе без належного оздоровлення та розвитку базової ланки економіки — промислових підприємств [4, с. 49], що ґрунтується на забезпеченні високого рівня їх фінансової стійкості як у короткостроковому, так і у довгостроковому періодах. Досягнення цієї мети передбачає, перш за все, втілення в систему управління фінансовою стійкістю підприємств оновлених теоретичних розробок.

Література:

1. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємства // Фінанси України. — 2007. — № 4. — С. 112—18.
2. Бердникова Т.Б. Аналіз і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства. — К., 2001. — 215 с.
3. Долінський Л.Б., Сащук Д.П. Оцінка надійності підприємства: теоретико-методологічний підхід // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 108—117.
4. Кіндзерський Ю. Інститут держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 48—58.
5. Кіндзерський Ю. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України // Економіка України. — 2010. — № 5. — С. 4—14.
6. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 224 с.
7. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання. — К., 2001., — 388 с.
8. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз. — К.: Хай-тек-Прес, 2008. — 335 с.
9. Мельник О.Г. Методичні положення з експрес-діагностики загрози банкрутства підприємства // Фінанси України. — 2010. — С. 108—116.
10. Поддєрьогін А.М., Бурак Л.Д. Фінанси підприємств: підручник — К.: КНЕУ, 2004. — 546 с.
11. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз. — К., 2007. — 487 с.
12. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи // Фінанси України. — 2009. — № 6. — С. 104—121.
13. Шабліста Л. Механізми подолання збитковості підприємств і забезпечення їх фінансової стійкості // Економіка України. — 2009. — № 6. — С. 53—65.
14. Шірінян Л.В. Визначення фінансової стійкості страхових компаній і підприємств // Фінанси України. — 2005. — № 9. — С. 70—80.
15. Електронний ресурс. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2011 р.